

V oddelku Prilozi i beleške podaja Draga Garašanin v članku »Studije iz metalnog doba Srbije« tri krajše študije iz kovinske dobe Srbije. V eni se dotika nekaterih problemov geneze in tipologije metalnega časa v Srbiji, v drugi obravnava trako-kimerske elemente v materialni kulturi, v tretjem pa obravnava v okviru najdb iz Brestovika vprašanje depotov pozne bronaste dobe. Rastislav Marić je objavil v članku »Iz numizmatičke zbirke Narodnog muzeja« nekoliko vrst novcev. Tako objavlja srebrn novce iz Likije, ki je bil kovan leta 95, za časa Domicijana, dalje rimske novce, ki so najdeni v rimskih rudnikih na Kosmaju, srebrne novce Nikefora III. Botaniata, novce solunskega cesarja Teodorja Angela, dinar Vladislava II. z latinskim napisom, dinar Nikole Altomanovića z latinskim napisom in nekaj novih vrst novcev despota Gjurgja Brankovića. V drugem članku »Sitni prilozi iz arheologije i epigrafike« objavlja Rastislav Marić koščeni calamus iz Marguma ter nove napise iz Novopazarske banje, iz Guberevca, itd.

Od ostalih člankov poroča Aleksander Deroko v članku »Beogradska ikona Bogorodice u Carigradu« o usodi cerkve, kjer se je ikona nahajala in ki je 1955. leta zgorela, a Dragoljub Jovanović daje sliko starega Niša v članku »Neki topografski podaci o starom Nišu«.

J. Korošec

HISTORIJSKI ZBORNIK. VII. letnik 1—4, leto 1954, str. 249; VIII. letnik 1—4, leto 1955, str. 247; IX. letnik 1—4, leto 1956, str. 297. Izdaja Povijesno društvo Hrvatske. Uredjuje redakcijski odbor, glavni in odgovorni urednik Jaroslav Šidak.

Ko pregledujemo omenjene tri zvezke HZ, moramo ugotoviti, da je v njih precej več prispevkov iz novejše zgodovine — tu mislim predvsem iz zgodovine delavskega gibanja in socialne demokracije na Hrvatskem v prehodu iz XIX. v XX. stoletje ter še posebej iz zgodovine NOB — kot jih je bilo v prejšnjih letnikih. VIII. letnik je posvečen desetletnici osvoboditve, kar je razvidno tudi iz vsebine. Opozoril bi, da je objavljenih več predavanj hrvatskih zgodovinarjev, ki so bila prečitana na I. Kongresu jugoslovanskih zgodovinarjev v Beogradu oziroma na Posvetovanju hrvatskih zgodovinarjev v Zagrebu 1955. leta. Pozornost zasluži prizadevanje hrvatskih zgodovinarjev, da so se pogumno lotili tudi težjih, doslej nerešenih problemov iz hrvatske preteklosti. Pomanjkljivost HZ je ista kot pri večini naših historičnih publikacij, to je neredno izhajanje. Pregled prispevkov v HZ si bomo ogledali po tematiki.

NOB. Vedno bolj se kaže potreba po objavljanju monografij, ki bi prikazale posamezna obdobja NOB, razvoj in specifičnosti NOB po pokrajinah, ter historiat razvoja ljudske oblasti, ker bo le na podlagi takšnih razprav možno podati sliko celotnega razvoja NOB v Jugoslaviji. Posebno velja to za prva leta NOB pri nas. Iz tega obdobja je ohranjeno zelo malo dokumentov in preti nevarnost, da se proučevanje razvoja NOB v teh letih zapostavi ali zanemari. Članki, ki so objavljeni v HZ, se nanašajo v glavnem na prva leta NOB, v celoti ali v izvlečkih pa prinašajo precej novih dokumentov.

Vinko Antić opisuje v svojem delu nekatere momente za katere meni, da so bili specifični v narodnoosvobodilni borbi Istre (VII, str. 1 do 22). Bora Leontić obravnava začetke NOB v Splitu leta 1941 (VIII, str. 41 do 67) na podlagi dokumentov Vojno-istoriskega instituta. V kronološkem zaporedju naniza potek diverzantskih akcij v samem Splitu ter njegovem zaledju, ki so privedle do formiranja prvih odredov že v mesecu avgustu. Članek Dušana Plenče »Srednjodalmatinski odred« (VIII, str. 107 do 122) nas seznani z razvojem partizanskih edinic na področju Dalmatinske Zagore v obdobju od junija 1942, ko se manjše enote povežejo v

bataljone in odrede, do septembra 1942, ko se formira prva dalmatinska brigada. Pomemben prispevek k zgodovini ljudske oblasti v prvih letih NOB predstavlja delo Branka Žutića »Razvitak narodne vlasti u kotaru Vrginmost 1941—43« (VIII, str. 69 do 105). Avtor se je osredotočil na to področje zato, ker je od vsega začetka sodeloval v organih ljudske oblasti v tem okraju in ker je ta predel Korduna od julija 1941 pa do osvoboditve razen v krajših presledkih predstavljal osvobojeno ozemlje.

XIX. in XX. stoletje. Največja ovira pri proučevanju novejših hrvatskih zgodovine je neurejenost in nedostopnost arhivskih fondov. Vendar lahko vseeno zabeležimo viden napredek ter povečan interes hrvatskih zgodovinarjev za to obdobje.

Ob priliki poslednje restavracije gradečkog, t. j. zagrebškega magistrata leta 1847 je bil med kandidati za prisedniško mesto tudi Ljudevit Gaj (IX, str. 61 do 68). Iz članka Pavla Suyerja je razvidno, da je bil Gaj osebno zainteresiran pri volitvah, ker je pričakoval, da mu bo kandidatura dala možnost za njegovo vsestransko politično delovanje ter povečala njegov ugled. Gaj je na volitvah propadel. Olga Šojat skuša prikazati v odlomku iz življenja Ljudevita Vukatinovića (IX, str. 31 do 59) leto 1848, to je čas, ko se je bolj ukvarjal s političnim kot s književnim delom. Zdi se mi, da ocenjuje avtorica njegovo delovanje preveč romantično, saj je, kot pravi sama, »bio medju onim na koje se Jelačić u prvo vrijeme svoga banovanja najviše oslanjao, koje je cijenio i od kojih je tražio saradnju...« Zanimiva po svoji originalnosti je tudi študija Henryka Batowskega, profesorja Jagelonske univerze v Krakovu, o odnosu Mickiewicza do Južnih Slovanov oziroma jugoslovanskega političnega vprašanja (IX, str. 69 do 81) in njegovih stikov z našimi narodi v letu 1848—1849.

Mirjana Gross odkriva v razvoju delavskega gibanja na Hrvatskem mnogo novih pogledov. Zanimajo jo predvsem nekateri momenti v razvoju socialdemokratske stranke v Hrvatski, ki so odraz specifičnega razvoja Hrvatske koncem XIX. in v začetku XX. stoletja ter njenega položaja v okviru Avstro-Ogrske monarhije. Njeni prispevki so v glavnem plod vestnega in natančnega študija člankov v časopisih in le v manjši meri arhivskega gradiva. Avtorica pojasnjuje to pomanjkljivost s tem, da arhivsko gradivo, kot n. pr. spisi Zemaljske vlade Hrvatske in Slavonije, iz tehničnih razlogov ni dostopno. Na nekaj mestih obravnava v svojih člankih tudi zveze med hrvatskimi in slovenskimi socialisti. Začetki delavskega gibanja v Zagrebu (VIII, str. 1 do 39) nekako sovpadajo s pojavom delavskega gibanja v Hrvatski na splošno. V članku, ki obravnava ta vprašanja, obdela avtorica prvo fazo od 1869—1875. Posebno pozornost posveti vplivu avstrijskega delavskega gibanja, stališču hrvatskih meščanskih strank do začetkov tega gibanja ter odmevom Pariške komune med hrvatskim delavstvom. Vloga hrvatske socialdemokratske stranke v gibanju leta 1903, ki je napravilo konec Khuenove strahovlade ter povezanost z ostalimi meščanskimi strankami v borbi proti temu režimu je predmet razpravljanja v naslednjem članku (VII, str. 33 do 84). Odnos hrvatske socialdemokratske stranke do nacionalnega vprašanja od 1890 do 1902 (IX, str. 1 do 29) je obdelan le v bistvenih potezah in daje odgovor na naslednji vprašanji: stališče hrvatske socialne demokracije do hegemonije madjarskih vladajočih krogov na Hrvatskem ter do hrvatsko-srbskega vprašanja.

O regeneraciji stranke prava v 80-ih letih XIX. stoletja in njenem radikalizmu (VII, str. 85 do 101) piše Aleksander Flaker ter opozarja na doslej prikrivano dejstvo o zvezah in simpatijah članov te stranke do materializma in socialističnih idej.

En sam članek se nanaša na zgodovino stare Jugoslavije. Bogdan Krizman pojasnjuje, kako je prišlo do ustanovitve Narodnega veća SHS v Zagrebu (VII, str. 23 do 32) ter kakšno vlogo je odigralo pri zedinjenju Južnih Slovanov.

Turško obdobje. O značaju turškega fevdalizma se je pisalo doslej pri nas že precej. Mnenja so bila zelo različna, cilj razpravljanja pa je bil ugotoviti, ali so v turškem imperiju obstojali fevdalni odnosi ali ne in kakšni so bili ti

odnosi. Konstantin Bastaić načenja zelo delikatno vprašanje specifičnosti turškega fevdalnega sistema glede na odnose med spahijo in kmeti kot »prilog pitanju o odnosu vanekonomske prinude i dominikalne vlasti u timarsko spahiskom sistemu« (VII, str. 103 do 128). Ko analizira vse pojave, zaključuje, da se je tudi v turškem fevdalnem redu izvajalo izvenekonomsko prisiljevanje neposrednega proizvajalca k pokorščini, toda v dvotirni obliki, delno preko državnega aparata fevdalne države, delno preko prilično neznatne dominikalne oblasti fevdalcev.

Srednji vek. Od vseh prispevkov, ki obravnavajo to obdobje, vzbujajo pozornost članek Nade Klaićeve (natisnjen in opremljen z opombami je pravzaprav njen referat na posvetovanju hrvatskih zgodovinarjev v Zagrebu, 26. novembra 1955). V svojem »nactru«, po katerem bi bilo treba reševati mnoga sporna vprašanja v zvezi z institucijo dvanajstih plemen kraljevine Hrvatske (IX, str. 83 do 100), prinaša mnogo novih pogledov. Njeni izsledki bodo v mnogočem spremenili dosedanje teorije, ki so hotele dokazati avtentičnost »Qualiterja«, ker je bilo edino na ta način možno zagovarjati tezo o neprekinjeni politični individualnosti hrvatskih pokrajin. Njena izvajanja izhajajo iz ugotovitve, da je »Qualiter« falzifikat in da je v dosedANJI historiografiji prav izhajanje iz tega vira oviralo pravilno reševanje navedenega problema. Institucijo dvanajstih plemen postavlja na podlagi vnovične analize virov šele v XIV. stoletje. Precej sličnih tez Nade Klaićeve najdemo tudi v njeni zelo obširni oceni Ljudmila Hauptmanna »Hrvatsko praplemstvo« — Razprave SAZU I. Ljubljana, 1950, kjer pobija Hauptmannove argumente (IX, str. 209 do 220).

Iz zapuščine pokojnega Držislava Švoba je objavljena študija »Pripis Supetarskog kartulara o izboru starohrvatskog kralja i popisu onodobnih banova« (IX, str. 101 do 107). Ta dodatek postavlja avtor v drugo polovico XIV. stoletja, to je v dobo najtesnejših stikov med splitsko cerkvijo in Bosno. Njegova naloga je bila dati bosanskim željam osnovo v historičnem pravu. Bosanci so na tej osnovi zahtevali od kralja Ladislava jamstvo za neodvisnost in teritorialno enotnost Bosne.

Na podlagi dubrovniškega arhivskega gradiva dopolnjuje Gregor Čremošnik z nekaterimi novimi podatki biografijo Mihe Madijeva (IX, str. 119 do 125). Njegovi izsledki dajejo tudi zanimiv vpogled v tedanje politične razmere v Splitu in ekonomski položaj fevdalcev.

Miroslav Brandt v razpravi »Jedna epizoda u borbi oko uvođenja papinske desetine u Dalmaciji« (VII, str. 143 do 166) pojasnjuje spor, ki se je pojavil v prvi polovici XIII. stoletja med nadškofom Ivanom ter predstavnikom samostana sv. Kerševana v Zadru, v zvezi s plačevanjem desetine. Ozadje tega spora je bil odpor naroda proti benečanski nadoblasti.

Problem »bosanske cerkve« je obširno zastopan v povojni jugoslovanski historiografiji. Jaroslav Šidak zaključuje v referatu, ki ga je imel na I. kongresu jugoslovanskih zgodovinarjev, »Današnje stanje pitanja »crkve bosanske« u historijskoj nauci« (VII, str. 129 do 143), da se mora v bodoče jemati za osnovo tezo Račkega o bogomilih, kar pa seveda ne pomeni, da je treba sprejeti vse podrobnosti njegove teze. Svoj članek dopolnjuje avtor v VIII. letniku v rubriki »Bilješke« na str. 219 do 220 s pojasnili k nekaterim trditvam. Objavlja tudi nove turške dokumente iz XVI. stoletja o poturicah v Bosni. Na te ga je opozoril in jih tudi prevedel Hamid Hadžibegić.

V novem oddelku »GRADJA« najdemo arhivsko gradivo z raznih področij hrvatske zgodovine. B. Krizman objavlja brzojavke in poročila generalštabnega podpolkovnika D. Simovića, delegata srbske Vrhovne komande pri Narodnem veču SHS v Zagrebu leta 1918, ki dajejo interesantne podatke o tedanjih političnih prilikah v Hrvatski (VIII, str. 123 do 132). Andrija-Ljubomir Lisac pa na podlagi razpoložljivega gradiva prikazuje potek organiziranih deportacij Srbov iz Hrvatske, od junija do oktobra 1941. leta (IX, str. 125 do 145). Za poznanje razmer v letu 1848 so zanimivi odlomki iz dnevnika ilirske književnice Dragojle Jernevićeve (IX, str. 147 do 150), ki jih je za tisk pripravil Stanko Dvoržak. Oleg Mandić objavlja

nove podatke o prvi izdaji Kastavskega zakona (IX, str. 151 do 157) ter tekst odločbe z dne 19. decembra 1661 in dodatek iz 1779, s katerim je priznan izjemen položaj kmetov v Kastavskem gospostvu.

Rubrika »Znanstvene ustanove« prinaša poročila naslednjih ustanov: Dragutin Ščukanec poroča o delu muzejev ter njihovi vlogi pri proučevanju zgodovine ljudske revolucije v Hrvatski (VII, str. 205 do 214), Referat Bernarda Stullija, ki je bil prečitán na I. kongresu jugoslovanskih zgodovinarjev, prikazuje italijansko historiografijo v službi jadranskega iredentizma (VII, str. 215 do 224). Avtor nas opozarja na različne grupe, znanstvena društva, institute in publikacije, ki so bile organizirane s tem namenom (n. pr. Archeografo Triestino, Società istriana di archeologia e storia patria, Atti e memorie, itd.). Objavljeno je poročilo o I. kongresu jugoslovanskih zgodovinarjev s posebnim ozirom na udeležb hrvatskih zgodovinarjev pri referatih (VIII, str. 191 do 196). V tej zvezi je tiskano tudi predavanje I. Bacha »Spomenici i arhivska gradja za povijest umjetnosti u inozemnim zbirka« (VIII, str. 197 do 202). Jozo Luetić nas seznaní z reorganizacijo Pomorskega muzeja v Dubrovniku (VIII, str. 193 do 207). O »savremenim arhivskim problemima u praksi francuskih i njemačkih arhiva« (IX., str. 245 do 252) pa nas obširno obvešča M. Kurelač.

Rubriki »Iz redakcije« (VII, str. 247 do 248) in »Iz povijesnog društva Hrvatske« (VIII, str. 237 do 243; IX, str. 277 do 290) prinašata razna obvestila in pojasnila čitateljem ter poročila o delovanju društva.

Oddelek »Polemika« prinaša odgovor Lelje Dobronić na kritiko njene Topografije srednjeveških posesti zagrebške škofije (VIII, str. 245 do 247), ki jo je objavil Josip Butarac v VII. letniku.

Skoraj tretjino vsakega zvezka zavzemajo rubrike, ki so posvečene ocenam (VII, str. 167 do 200; VIII, str. 133 do 174; IX, str. 159 do 232), poročilom o časopisih (VII, str. 201 do 204; VIII, str. 175 do 190; IX, str. 233 do 243) in kratkim beležkam (VII, str. 225 do 245; VIII, str. 209 do 235; IX, str. 253 do 276). V teh rubrikah najdemo ocenjena številna dela jugoslovanske povojne historiografije, kakor tudi kritike pomembnejših historičnih publikacij, objavljenih v inozemstvu. Naj opozorim na poročila o slovenskih publikacijah: (K. Nemeth) Prilozi u »Kosovu zborniku« s područja hrvatske i srpske povijesti (VII, str. 179 do 181). (J. Šidak) F. Gestrin, Družbeni razredi na Slovenskem in reformacija, Drugi Trubarjev zbornik, Ljubljana 1951 (VII, str. 189 do 193). (M. Hrovat) F. Schmid, Dalmatinische Stadtbücher, Kosov zbornik (IX, str. 197 do 202).

Oddelek o zamenjavah nam prepričljivo dokazuje vse večje zanimanje za HZ doma in v inozemstvu (IX, str. 191 do 296).

Ignac Voje

ISTORISKI GLASNIK štev. 4 (1954); štev. 1, 2, 3—4 (1955), štev. 1, 2, 3—4 (1956). Organ Istoriskog društva NR Srbije, Beograd. Izdaja redakcijski odbor. Odgovorni urednik: Dragoslav Janković, od l. 1956 Dušan Perović.

Omenjene številke IG so po vsebini zelo pestre in bogate. Največ prispevkov in razprav je posvečenih preteklosti srbskega naroda. Prevladuje tematika iz novejšje srbske zgodovine. Zdi se mi, da je obravnavanje srednjeveške zgodovine nekako zapostavljeno. Precej se ukvarjajo srbski zgodovinarji tudi s črnogorsko zgodovino in v zvezi z nekaj spornimi vprašanji odkrito polemizirajo s Črnogorci. Nekaj prispevkov se dotika tudi vprašanj iz hrvatske, dalmatinske in bosansko-hercegovaške zgodovine. Razpravlja se nadalje o turškem obdobju. V manjšem obsegu je zastopana v zadnjih letnikih umetnostna zgodovina in arheologija. Posebej si bomo ogledali tudi številne prispevke, ki odkrivajo nove momente iz